

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційне дослідження
Тонкошкури Олега Сергійовича
**«Український оперний театр доби незалежності:
академічний та експериментальний виміри»**

представленого на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво»
галузі знань 02 «Культура і мистецтво»

Актуальність теми дисертаційної роботи та зв'язок з науковими програмами. Радикальні зміни, що відбулися в українському оперному театрі в період після здобуття Україною незалежності, зумовили системні перетворення та інтенсифікували процеси творчої самореалізації митців. Оперне середовище цього періоду сформувалося як поєднання двох взаємопов'язаних складових: академічного сегмента, представленого діяльністю традиційних оперних і балетних театрів, орієнтованих на класичну спадщину, та експериментального напрямку, що характеризується появою новаторських проєктів і пошуків, які радикально переосмислюють усталені жанрові канони.

Протягом зазначеного періоду в Україні сформувалися унікальні явища в галузі оперного мистецтва, зокрема інноваційні формати «Open Opera Ukraine», «Nova Opera», «Opera Aperta». Активно впроваджуються цифрові технології у постановочну практику, розвиваються міжжанрові, мультимедійні, неофольклорні, підходи, що суттєво розширюють художньо-естетичний спектр національної опери. Водночас, попри динамічні зміни режисерських стратегій та зростання інтересу до інтердисциплінарних методологій, нині бракує комплексних наукових досліджень, які б системно осмислювали зазначені процеси в контексті сучасного українського музично-театрального дискурсу. Недостатній рівень висвітлення цієї проблематики в мистецтвознавчій літературі та нагальна потреба концептуального аналізу шляхів розвитку українського оперного театру в сучасних умовах і зумовили вибір теми дисертаційного дослідження Олега Тонкошкури.

Дисертацію виконано відповідно до перспективного тематичного плану науково-дослідницької діяльності Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського (2021–2025 рр.) № 16 «Інноваційні процеси в сучасній музиці: історія, теорія, практика». Тему дисертації уточнено (перезатверджено) рішенням Вченої ради НМАУ ім. П. І. Чайковського (Наказ 71-А від 29.04.2025 року, протокол № 11).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність та новизна. Основні положення та висновки дисертації обґрунтовані достатньою кількістю якісно проведених досліджень. Автором дисертації чітко окреслені мета та завдання дослідження. Зазначимо, що завдання дослідження, положення наукової новизни і висновки дисертації є дотичними. Результати досліджень отримані автором особисто.

Кваліфікаційна робота О. Тонкошкури є самостійним і оригінальним науковим дослідженням, виконаним на належному теоретичному та методичному рівнях. Праця характеризується чіткою, логічно вибудованою структурою та має завершений і комплексний характер. Зміст роботи й багатогранність розглянутої проблематики свідчать про високий рівень наукової підготовки та компетентності автора. Представлені в роботі наукові положення, висновки та рекомендації є обґрунтованими та переконливими.

Для досягнення поставленої мети застосовано комплекс міждисциплінарних підходів і методів. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять філософські, культурологічні, музикознавчі та театрознавчі підходи, спрямовані на осмислення феномену оперної творчості у дихотомії «традиція – новаторство». Інтеграція зазначених підходів дала змогу автору проаналізувати інституційні моделі, жанрово-стильові трансформації, соціокультурні процеси та особливості сценічної реалізації оперних творів у сучасному українському контексті.

У роботі використано феноменологічний, системний, історичний і порівняльний методи, а також структурно-функціональний аналіз, що

дозволило розглянути оперу як складний синтетичний феномен та охарактеризувати режисерські, виконавські й сценографічні практики академічного та експериментального напрямів.

Зазначене вище дозволяє оцінити одержані дослідником результати, основні наукові положення та висновки як достовірні.

Наукові положення, розроблені особисто дисертантом, та їх новизна полягає в тому, що вперше комплексно проаналізовано український оперний театр доби незалежності як цілісний художній та соціокультурний феномен, у результаті чого одержано такі нові наукові результати: вперше здійснено цілісне осмислення розвитку українського оперного театру (1991–2025), розкрито взаємозв'язок між академічною (традиційною) складовою та експериментальними тенденціями в оперному жанрі, визначено характерні особливості і етапні звершення у цьому процесі.

Уточнено трактування явища оперної сценічності як комплексної категорії сучасного оперознавства, що охоплює систему сценічних засобів виразності і перформативний потенціал оперного твору. Систематизовано уявлення про діяльність оперних студій при українських закладах вищої музичної освіти та визначено їхню роль у збереженні академічної традиції й розвитку експериментального театрального простору. Доповнено характеристику новаційної діяльності незалежних оперних платформ, зокрема «Nova Opera». Доведено, що на початку XXI століття український оперний театр перебуває у фазі інтенсивного творчого експериментування, де взаємодія академічних інституцій і незалежних проєктів сприяє розширенню жанрових меж та формуванню сучасної оперної системи, в якій традиція й експеримент взаємодоповнюють одна одну.

Повнота викладу в опублікованих працях наукових положень. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено у 4 публікаціях у фахових наукових виданнях України (за спеціальністю 025 – музичне мистецтво).

Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу.

Структура поданої на захист дисертації є доцільною, вона підкорена меті дослідження і дослідницьким завданням. У висновках зроблено підсумки дослідження. Висновки дисертації аргументовані, підкріплені відповідним матеріалом і теоретичними положеннями, що свідчить про досягнення поставленої мети. Після висновків наведено список використаних джерел українською, англійською мовами.

У першому розділі дисертації *«Теоретико-методологічні засади дослідження оперної творчості як художнього феномена»* висвітлено її багатовимірність, що поєднує історико-музикознавчі, культурологічні, театрознавчі та соціокультурні аспекти. Дослідник розкрив коло проблем з історії розвитку опери, формування вокальних шкіл, еволюції жанрових моделей та інтерпретаційних практик, а також питань художньої природи оперного мистецтва в контексті змін естетичних парадигм і культурних трансформацій. Окремий корпус праць у дисертації О.Тонкошкура присвячений проблематиці виконавського мистецтва, зокрема музикознавчому та соціокультурному осмисленню виконавства, формуванню музично-виконавської та вокально-виконавської культури, специфіці вокальної манери, виконавській мобільності та творчій індивідуальності оперного співака. У межах цих досліджень аналізуються механізми художньої інтерпретації музичного тексту, співвідношення композиторського задуму та виконавської реалізації, а також вплив культурно-історичних чинників на формування виконавських стилів і традицій.

Дослідник осмислив українське вокальне мистецтво в європейському контексті, що дозволило виявити взаємодію національних і загальноєвропейських традицій, стильові трансформації вокально-оперного виконавства та специфіку культурної рецепції опери.

Дисертант зосереджується на естетиці вокально-звукової культури, артистизмі, дикції, сценічній мові та комунікації, що дозволяє йому

переконатися у трактуванні опери як синтетичного мистецтва, яке поєднує музичні, мовні й театральні компоненти. У цьому йому допоміг сучасний науковий дискурс з демонстрацією міждисциплінарного підходу до вивчення опери як цілісного культурного феномену. Одним із важливих питань, яке окреслює дисертант, є сучасна рецепція опери, яка формується в умовах інформаційної доби, глобалізації та постмодерного мислення. Це зумовлює поєднання академічних і новаторських підходів, розширення художніх форм та індивідуалізацію сприйняття внаслідок трансформацій режисерсько-сценографічного простору.

Перший розділ дисертації вирізняється надмірною розлогістю викладу, що зумовлює доцільність його структурного ущільнення.

У другому розділі дисертації *«Експериментальні виміри сучасного українського музичного театру»* логічно висвітлені цифрові технології (VR, AR, відеопроєкції, мультимедіа), що трансформують сценічний простір опери, посилюючи візуальну складову та інтерактивність.

На прикладі різних вистав («Фауст» у Національній опері України співпраця режисера А. Рехвіашвілі, («Вій» В. Губаренка, «Катерина» О. Родіна, «Коли цвіте папороть» Є. Станковича), дисертант доводить залежність постановок від технологій, зміни жанрової основи творів (гібридизацію та переосмислення традиційної оперної моделі), розширення художньо-виражальні можливостей вистав (режисерські та сценографічні знахідки).

Окремим аспектом вивчення як простір оперних експериментів: традиційні та інноваційні формати стала «Nova Opera». Автор дисертації розглядає проєкти «IYOV», «сон-Опера непрОсті», «BABYLON», «Ковчег», «WOZZECK», «AEROPHONIA», «GAZ», «CHORNOBYLDORF», репрезентуючи радикальні жанрові експерименти (опера-реквієм, опера-сон, опера-цирк, опера для літака, опера-антиутопія, опера-ритуал). Оригінальний репертуар театру «Nova Opera» підтверджує концептуальні положення дослідника про розширення жанрових меж, формування нових моделей

музичного театру з інтеграцією соціально-етичних, екологічних та екзистенційних проблем у сучасному оперному дискурсі.

У третьому розділі роботи *«Оперна культура XXI століття в Україні: сценічні інновації, освітні моделі, міжнародний досвід»* зроблені музикознавчі акценти. Автор дисертації висвітлює специфіку сучасної оперної сценічності, в якій домінує синтез виконавського, режисерського та сценографічного вимірів, музика функціонує як драматургічна основа і рівноправний елемент мультимедійного театру. Дослідник констатує відхід від репрезентативної оперної моделі на користь перформативності, концептуальності та міждисциплінарності, а співак-актор поєднує вокальну техніку з тілесною експресією, елементами перформансу та імпровізації. Прикладами стають твори авангардної традиції: від пізніх опер Р. Вагнера (як джерела ідеї «Gesamtkunstwerk») до експресіонізму А. Берга і неоавангарду Б. Бріттена. В зразках оперного мистецтва XXI століття режисура активно переосмислює класичні наративи через деконструкцію сюжету, мінімалізм або, навпаки, візуальну надлишковість (мінімалістська опера Ф. Гласса «Einstein on the Beach»; Л. Ноно «Intolleranza»; камерна опера Д. Бенджамін «Written on Skin»). З українського мистецтва охарактеризована опера-кабаре «ТГШ. Подорож у часі» З. Алмаші.

Дисертант висвітлює освітній та інституційний аспекти, в яких відмічає роль оперних студій при консерваторіях (Київ, Харків, Львів, Одеса, Дніпро) як експериментальних лабораторій. У цих локаціях поєднуються виконавська практика, режисерські пошуки та міжнародний досвід. Аналіз міжнародного досвіду оперної сфери XXI століття підтверджує, що глобальні програми підтримки молодих виконавців і кроскультурна співпраця є ключовими чинниками інноваційного розвитку, інтегруючи український оперний театр у світовий мистецький процес.

Висновки дисертації узагальнюють результати дослідження.

Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації,

фальсифікації. Текст дисертації успішно пройшов відповідну перевірку, порушень академічної доброчесності не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження по дисертації. В цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Олега Тонкошкури, вважаємо за доцільне вказати на дискусійні моменти та висловити окремі зауваження. Рекомендації щодо подальшої наукової роботи: доцільним є оптимізувати обсяг тексту шляхом усунення надмірних описових фрагментів з метою підвищення смислової щільності та чіткості викладу.

Щодо питань.

1. У чому полягає методологічна доцільність розгляду оперної творчості як синтетичного художнього феномена та яким чином інтеграція музикознавчих, театрознавчих і культурологічних підходів сприяє концептуалізації змін естетичних парадигм ХХ–ХХІ століть?

2. Яким чином інтеграція медіаарту (відеоарт, VR, AR, інтерактивні програми) змінює традиційні уявлення про сценографію та розширює експериментальні можливості сучасного українського музичного театру?

3. Як міжнародний досвід і кроскультурна співпраця впливають на трансформацію сценічних практик та професійну підготовку в українській оперній культурі ХХІ століття?

Загальний висновок щодо відповідності роботи встановленим вимогам. Дисертація Тонкошкури Олега Сергійовича «Український оперний театр доби незалежності: академічний та експериментальний виміри» є оригінальним, самостійним, завершеним науковим дослідженням, що стосується актуальної проблематики і містить оригінальні підходи до розв'язання теоретичних та практичних завдань.

Основні положення, висновки та рекомендації дисертації містять наукову новизну, є повністю обґрунтованими і аргументованими, отримали необхідну апробацію на науково-практичних конференціях. У публікаціях здобувача знайшли відображення всі положення дисертаційної роботи. Зміст дисертації відповідає визначеній меті, поставлені здобувачем наукові

завдання вирішені повною мірою, мету дослідження досягнуто. Роботу виконано державною мовою.

За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Тонкошкури Олега Сергійовича «Український оперний театр доби незалежності: академічний та експериментальний виміри» відповідає спеціальності 025 Музичне мистецтво та вимогам пп. 5–9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами і доповненнями згідно з Постановами КМУ № 341 від 21.03.2022 р., № 502 від 19.05.2023 р., № 507 від 03.05.2024 р.), а також нормам, встановленим Наказом МОН України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертацій» (зі змінами, внесеними згідно з Наказом МОН України № 759 від 31.05.2019 р.), а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво», галузі знань 02 «Культура і мистецтво».

Офіційний опонент:

доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри музичного мистецтва
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв

